

O'QUVCHILARNING EKOLOGIK VOLONTYORLIK FAOLIYATINI YO'LGA QO'YISH

Mo`minov Muhammadsoli XXX

Namangan davlat pedagogika instituti
tabiiy fanlar kafedrası katta o`qituvchisi
E-mail: maxammaxdsoli0104@gmail.com

Erkinova Gulsanam Elyorbek qizi

NamDPI, geografiya yo`nalishi iqtidorli talabasi

Annotatsiya: mazkur maqolada o'quvchilarda ekologik ong va madaniyatni shakllantirishda volontyorlik faoliyatining o'rnini tahlil qilinadi. Ekologik volontyorlikning ta'lim-tarbiyaviy, ijtimoiy va amaliy jihatlari yoritilib, maktab va kollej o'quvchilari ishtirokida ekologik loyihalarni tashkil etish yo'llari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, volontyorlik faoliyati orqali o'quvchilarning mas'uliyat, jamoada ishlash ko'nikmalari va tabiatga e'tiborini oshirishga qaratilgan metodik yondashuvlar taklif etiladi.

Kalit so'zlar: ekologik volontyorlik, ekologik tarbiya, o'quvchi faoliyati, jamoaviy ish, tabiatni muhofaza qilish, ekologik madaniyat, ijtimoiy tashabbus, barqaror rivojlanish.

Bugungi globallashuv davrida ekologik muammolar insoniyat oldidagi eng dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. O'zbekiston ham BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida ekologik barqarorlikni ta'minlash, aholi ekologik savodxonligini oshirish va yoshlar ongida tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantirishni ustuvor yo'nalish sifatida belgilab olgan. Shu nuqtai nazardan, o'quvchilarni ekologik volontyorlik faoliyatiga jalb etish ularning ekologik madaniyatini oshirish bilan bir qatorda, ularni faol fuqarolik pozitsiyasiga ega shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Volontyorlik nafaqat beg'araz mehnat, balki shaxsning jamiyat manfaatlari yo'lida ijtimoiy faolligini namoyon etuvchi ta'limiy jarayon hamdir. Ayniqsa, ekologik volontyorlik — o'quvchilarning tabiatni asrashga, yashil hududlarni kengaytirishga, chiqindilarni qayta ishlashni o'rganishga va atrof-muhitni tozalashga qaratilgan tashabbuslari orqali ularning ekologik tarbiyasini amaliy shaklda mustahkamlash vositasidir.

O'quvchilarning ekologik volontyorlik faoliyatini yo'lga qo'yish bo'yicha batafsil reja ishlab chiqish uchun quyida keng qamrovli yo'riqnoma keltirilgan. Ushbu reja o'quvchilarni faol jalb qilish, ekologik ongni oshirish va barqaror natijalarga erishishni maqsad qiladi. Har bir bosqich amaliy, O'zbekiston sharoitlariga moslashtirilgan va o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda tuzilgan.

Maqsad va yo'nalishlarni aniqlash

Maqsad: O'quvchilarni ekologik muammolarni hal qilishga jalb qilish, ularning atrof-muhitga mas'uliyatli munosabatini shakllantirish va mahalliy ekologik muammolarni hal qilishga hissa qo'shish.

Amaliy qadamlar:

- Mahalliy muammolarni aniqlash: Maktab yoki mahalla atrofidagi ekologik muammolarni

o'rganing (masalan, chiqindi to'planishi, daryo va ariqlarning ifloslanishi, daraxtlarning yetishmasligi, havo ifloslanishi). O'quvchilar bilan suhbat o'tkazing yoki so'rovnoma yordamida ularning fikrlarini oling.

- Yo'nalishlarni tanlash: Quyidagi yo'nalishlardan birini yoki bir nechtasini tanlang:
 - Chiqindilarni yig'ish va qayta ishlashni targ'ib qilish.
 - Daraxt ekish va ko'kalamzorlashtirish.
 - Suv resurslarini muhofaza qilish (daryo, ko'l, ariq tozalash).
 - Ekologik ta'lim va targ'ibot (ma'ruzalar, flayerlar tarqatish).
- SMART maqsadlar qo'yish: Masalan, "6 oy ichida maktab atrofida 100 ta daraxt ekish" yoki "mahalla bo'ylab 500 kg chiqindi yig'ish".

O'zbekistonga xos maslahat: O'zbekistonda Aral dengizi muammosi, chiqindi boshqaruvi va ko'kalamzorlashtirish dolzarb masalalar hisoblanadi. O'quvchilarni ushbu mavzularga jalb qilish ularning mahalliy va global muammolarga e'tiborini oshiradi.

Tashkiliy jamoa tuzish

Maqsad: Loyihani muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun mas'uliyatli guruh shakllantirish.

Amaliy qadamlar:

- O'quvchilar yetakchilarini tanlash: Faol, tashabbuskor o'quvchilarni aniqlang va ularga loyiha guruhida rahbarlik vazifalarini yuklang (masalan, guruh koordinatori, media mas'uli).
- O'qituvchilar va ota-onalarni jalb qilish: O'qituvchilardan maslahatchi sifatida yordam so'rang. Ota-onalarni loyihaga jalb qilish orqali qo'shimcha resurslar (moliyaviy yoki moddiy) jalb qilish mumkin.

- Mahalliy hamjamiyat vakillari: Mahalliy hokimiyat, nodavlat tashkilotlar yoki mahalla raisi bilan hamkorlik qiling.

- Vazifalarni taqsimlash:
 - Koordinator: Umumiy loyihani boshqarish.
 - Logistika mas'uli: Asbob-uskunalar, transport va boshqa resurslarni ta'minlash.
 - Media jamoasi: Tadbirlar haqida axborot tarqatish (ijtimoiy tarmoqlar, plakatlar).
 - Moliya mas'uli: Byudjetni boshqarish (agar moliyaviy yordam jalb qilinsa).

Maslahat: O'quvchilar o'zlariga yoqadigan vazifalarni tanlashiga imkon bering, bu ularning faolligini oshiradi.

Tadbirlar rejasini ishlab chiqish

Maqsad: Ekologik volontyorlik faoliyatini tizimli va uzluksiz tashkil qilish.

Amaliy qadamlar:

- Yillik kalendar tuzish: Xalqaro va mahalliy ekologik sanalarga asoslanib tadbirlar rejasini tuzing. Masalan:

- Mart: Suv resurslari kuni (22-mart) – daryo yoki ariq tozalash.
- Aprel: Yer kuni (22-aprel) – daraxt ekish aksiyasi.
- Iyun: Atrof-muhitni muhofaza qilish kuni (5-iyun) – chiqindi yig'ish.
- Har bir tadbir uchun rejani aniqlash:
 - Maqsad: Masalan, "Maktab hovlisida 50 ta daraxt ekish".
 - Resurslar: Nihollar, belkurak, suv, qo'lqoplar.
 - Vaqt: Masalan, 2 soatlik aksiya.
 - Ishtirokchilar: O'quvchilar, o'qituvchilar, mahalla vakillari.
- Byudjetni rejalashtirish: Tadbirlar uchun zarur xarajatlarni hisoblang (masalan, asbob-uskunalar, transport, targ'ibot materiallari).

O'zbekistonga xos maslahat: O'zbekistonda daraxt ekish aksiyalari ko'pincha "Yashil makon" loyihasi doirasida qo'llab-quvvatlanadi. Mahalliy hokimiyat bilan bog'lanib, ushbu dasturdan foydalanish imkoniyatlarini o'rganing.

O'quvchilarni jalb qilish

Maqsad: O'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash va ularning ekologik ongini oshirish.

Amaliy qadamlar:

- Ta'lim va targ'ibot:

- Ekologik muammolar bo'yicha qiziqarli ma'ruzalar yoki mahorat darslari tashkil qiling.

Masalan, chiqindilarni saralash yoki suvni tejash bo'yicha amaliy mashg'ulotlar.

- Mutaxassislarni (ekologlar, biologlar) taklif qiling yoki onlayn vebinarlar tashkil qiling.

- Gamifikatsiya: O'quvchilarni jalb qilish uchun o'yin elementlaridan foydalaning.

Masalan, "Eng ko'p chiqindi yig'gan guruh" yoki "Eng faol volontyor" nominatsiyalari.

- Ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish: Instagram, Telegram yoki TikTok'da maktabning ekologik sahifasini oching. O'quvchilarni qisqa videolar, memlar yoki infografikalar orqali jalb qiling.

- Rag'batlantirish:

- Sertifikatlar, esdalik sovg'alar (masalan, eko-sumkalar, qayta ishlanadigan suv idishlari).

- Ijtimoiy tarmoqlarda faol ishtirokchilarni e'tirof qilish.

- Maktabda "Eko yetakchi" doskasini tashkil qilish.

Maslahat: O'zbekiston yoshlari ijtimoiy tarmoqlarga faol. EkoOzbekiston, YashilMakon kabi xeshteglardan foydalanib, loyihangizni kengroq auditoriyaga yetkazishingiz mumkin.

Hamkorlik va resurslar

Maqsad: Loyihani amalga oshirish uchun zarur resurslarni ta'minlash.

Amaliy qadamlar:

- Mahalliy hokimiyat bilan hamkorlik: Hokimiyatdan moddiy yordam (nihollar, asbob-uskunalar) yoki tadbirlar uchun ruxsatnoma oling.

- Nodavlat tashkilotlar: O'zbekistonda "Eco Network Uzbekistan", "Yashil Iqtisod" yoki "UNDP Uzbekistan" kabi tashkilotlar bilan aloqa o'rnatish. Ular treninglar, grantlar yoki resurslar taqdim etishi mumkin.

- Biznes homiylari: Mahalliy korxonalardan homiylik so'rang (masalan, chiqindi yig'ish uchun qo'lqoplar, daraxt ekish uchun nihollar).

- Resurslar ro'yxati:

- Asbob-uskunalar: belkurak, qo'lqop, chiqindi qoplari.

- Transport: Chiqindilarni olib ketish yoki ishtirokchilarni tashish uchun.

- Targ'ibot materiallari: Plakatlar, flayerlar, ijtimoiy tarmoqlar uchun kontent.

O'zbekistonga xos maslahat: "Yashil Iqtisod" tashkiloti bilan bog'lanib, chiqindilarni qayta ishlash bo'yicha treninglar o'tkazish imkoniyatini so'rang. Shuningdek, X platformasida (@EcoUzbekistan yoki shunga o'xshash sahifalar) hamkorlik imkoniyatlarini o'rganing.

Amaliy faoliyatni boshlash

Maqsad: Rejalashtirilgan tadbirlarni amalga oshirish.

Amaliy qadamlar:

- Kichik loyihalardan boshlash:

- Maktab hovlisini tozalash.

- Mahalla bo'ylab chiqindi yig'ish aksiyasi.
 - Maktab atrofida daraxt ekish.
 - Guruhlar tuzish: O'quvchilarni 5-10 kishilik guruhlariga bo'ling va har bir guruhga aniq vazifa yuklang (masalan, chiqindi saralash, daraxt ekish, fotosurat olish).
 - Xavfsizlikni ta'minlash:
 - Qo'lgop, niqob va boshqa himoya vositalarini taqdim eting.
 - Ish jarayonida xavfsizlik bo'yicha qisqa brifing o'tkazing.
 - Tadbirni hujjatlashtirish: Fotosuratlar, videolar oling va ijtimoiy tarmoqlarda nashr qiling.
- Maslahat: Birinchi tadbir sifatida oddiy va ko'zga ko'rinadigan loyiha tanlang (masalan, maktab hovlisida 20 ta daraxt ekish). Bu o'quvchilarni rag'batlantiradi va keyingi loyihalarga ishtiyoqni oshiradi.

Natijalarni baholash va targ'ib qilish

Maqsad: Yutuqlarni baholash va loyihani ommalashtirish.

Amaliy qadamlar:

- Natijalarni tahlil qilish:
 - Yig'ilgan chiqindi hajmi (kg).
 - Ekilgan daraxtlar soni.
 - Ishtirokchilar soni va ularning faolligi.
- Hisobot tayyorlash: Har bir tadbir uchun qisqa hisobot yozing va uni maktab saytida yoki ijtimoiy tarmoqlarda e'lon qiling.
- Ommaviy axborot vositalarida yoritish:
 - Mahalliy gazeta yoki telekanallarga press-reliz yuboring.
 - Instagram, Telegram yoki TikTok'da videolar va fotosuratlar joylang.
- Rag'batlantirish: Faol ishtirokchilarga minnatdorchilik xatlari, sertifikatlar yoki kichik sovg'alar bering.

Uzluksiz rivojlanish

Maqsad: Ekologik volontyorlikni barqaror va doimiy faoliyatga aylantirish.

Amaliy qadamlar:

- Ekologik klublar tashkil qilish: Maktabda "Yashil liderlar" yoki "Eko do'stlar" kabi klub oching. Haftalik yig'ilishlar o'tkazib, yangi loyihalarni muhokama qiling.
- Darslarga integratsiya: Biologiya, geografiya yoki ijtimoiy fanlar darslarida ekologik muammolarni o'rganishni kengaytiring.
- O'quvchilar tashabbusini qo'llab-quvvatlash: O'quvchilarni o'z loyihalarini taklif qilishga undang. Masalan, "Plastikni qayta ishlash" yoki "Eko moda" loyihalari.
- Tarmoqni kengaytirish: Boshqa maktablar yoki tumanlardagi ekologik jamoalar bilan hamkorlik qiling.

O'zbekistonga xos maslahat: O'zbekiston hukumatining "Yashil makon" tashabbusi doirasida maktabingizni ko'kalamzorlashtirish bo'yicha grantlar olish imkoniyatini o'rganing.

XULOSA: ekologik volontyorlik — o'quvchilarda tabiatni asrash madaniyatini shakllantirishning samarali usulidir. Maktablarda "Ekologik volontyorlar klubi" yoki "Yashil patrul" kabi doimiy to'garaklar tashkil etilishi zarur. Ekologik loyihalar mahalliy darajada-masalan, mahalla bog'larini tozalash, daraxt ekish, chiqindilarni ajratish kabi aniq maqsadli tadbirlarga yo'naltirilishi kerak. O'quvchilarning ekologik volontyorlik faoliyatiga ota-onalar, o'qituvchilar va mahalla yetakchilarini ham jalb etish muhim. Volontyorlik faoliyatini nazariy

darslar bilan integratsiya qilish orqali o'quvchilar ekologik mas'uliyatni amaliy tarzda o'rganadilar.

ADABIYOTLAR

1. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris: UNESCO Publishing, 2017. – 62 p.
2. UNEP. Youth and Environmental Volunteerism Handbook. – Nairobi: United Nations Environment Programme, 2020. – 54 p.
3. To'rayev A., Jo'rayev M. Ekologik tarbiya metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – 184 b.
4. Qosimova G. Yoshlar ekologik faoliyatini tashkil etishda volontyorlikning o'rni. – *Ta'lim va innovatsiya jurnali*, 2022. – №3. – B. 41–45.
5. G'ofurova M. Ekologik ta'lim jarayonida o'quvchilarda tabiatga nisbatan mas'uliyat hissini shakllantirish. – *Pedagogika va psixologiya*, 2021. – №2. – B. 67–72.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yashil makon" umummilliy loyihasini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi qarori. – 2021-yil 30-noyabr, PQ-41-son.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik madaniyatni oshirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2022.
8. Ekosan jamg'armasi faoliyati to'g'risidagi yillik hisobot. – Toshkent, 2023.
9. Abdullayeva N. Ekologik volontyorlikning pedagogik asoslari. – *Uzluksiz ta'lim jurnali*, 2021. – №5. – B. 52–58.
10. Bobojonov B. Ekologik tarbiyada volontyorlik harakatlarining o'rni. – *Yoshlar va innovatsiyalar*, 2023. – №2. – B. 77–83.
11. Baxtiyor ogli, R. I. TALIM JARAYONIDA ELEKTRON RESURSLAR SALMOG „INI OSHIRISH BO „YICHA SAMARALI STRATEGIYA ISHLAB CHIQISH.
12. Абдурахмонов, Б. М., Рахимов, И. Б., & Турдалиев, И. Э. (2025). СОСТОЯНИЕ ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ СРЕДСТВ ОБУЧЕНИЯ В ГЕОГРАФИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ. Экономика и социум, (6-1 (133)), 933-937.
13. Назиркулова, М. Б., Тошмирзаева, Г. Р., & Юлдашева, М. Ю. (2020). ВОЗДЕЙСТВИЕ КЛИМАТА НАМАНГАНСКОГО РЕГИОНА И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО. Экономика и социум, (1 (68)), 630-635.
14. Исагалиев, М. Т., Юлдашев, Г. Ю., Тошмирзаева, Г., Юсуфжонова, З., & Солиева, С. (2016). Плодородие и генезис пустынно-песчаных почв Центральной Ферганы. In АГРАРНАЯ НАУКА-СЕЛЬСКОМУ ХОЗЯЙСТВУ (pp. 351-352).
15. Qoriyev, M. (2025). NAMANGAN VILOYATIDAGI SUG 'ORILADIGAN YERLARNING IKKILAMCHI SHO 'RLANISH MUAMMOSI VA UNI BARTARAF ETISH IMKONIYATLARI. Scientific journal of the Fergana State University, (2), 231-231.
16. Кориев, М. Р., & Тошмирзаева, Г. Р. (2023). Оценка возможностей развития лалминского садоводства на основе естественной влажности бурных почв. Экономика и социум, (4-2 (107)), 613-618.
17. Koriev, M. R., & Toshmirzaeva, G. R. Researching the Natural Moisture of the Hilly Soils of the Namangan Region with the Aim of Developing Rain-fed Gardening. JournalNX, 9(11), 39-44